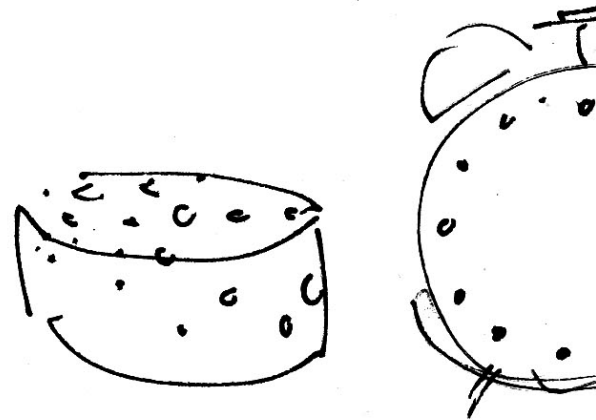

Een goed verhaal

Strikte regels bepalen het succes van het verhalen maken en voorlezen aan mensen met een zeer ernstige en meervoudige beperkingen. Die regels worden niet altijd opgevolgd. Daarom missen de verhalen te vaak hun uitwerking en dat is jammer.

Verhalen vertellen en naar verhalen luisteren is een belangrijk onderdeel van onze cultuur. Voorlezen speelt hierbij een belangrijke rol. Naast de educatieve waarde van voorlezen (bijvoorbeeld vergroting van de woordenschat), kan voorlezen ook een belangrijke sociale functie hebben. Door samen een verhaal te lezen wordt een gezellige en veilige sfeer gecreëerd, waarin exclusieve aandacht voor elkaar centraal staat.

Multi-sensory storytelling (MSST) is een voorleesmethode die steeds vaker gebruikt wordt in de ondersteuning van mensen met een zeer ernstige verstandelijke en meervoudige beperking (ZEVMB). De term *multi-sensory* verwijst naar verhalen en boeken waarbij alle zintuigen worden aangesproken. De inhoud, vorm en presentatie van het verhaal worden aangepast aan de mogelijkheden, voorkeuren en interesses van de persoon. Het verhaal wordt door de begeleiders of ouders gemaakt en kan inhoudelijk gaan over bijvoorbeeld iets uit het dagelijks leven (het maken van een wandeling), tot een fantasieverhaal (een reis naar de maan). Om dit verhaal over te brengen wordt gebruik gemaakt van verschillende stimuli om er zo voor te zorgen dat de persoon met ZEVMB het verhaal kan volgen maar vooral ook kan beleven. Het gaat bij

MSST dan ook niet zo zeer om het begrijpen van de tekst, maar juist om het plezier dat samen lezen geeft.

Onderzoek

Vanuit het *Research Center on Profound and Multiple Disabilities* van de Rijksuniversiteit Groningen wordt onderzoek gedaan naar MSST. Het onderzoek naar MSST is breed en richt zich op meerdere elementen van de methode. Als eerste deelonderzoek wordt nagegaan of de methode wordt gebruikt zoals voorgeschreven. In andere deelonderzoeken worden andere aspecten van de effectiviteit van MSST bekeken. Er wordt onder meer gekeken naar de gerichtheid van aandacht en naar het verschil tussen het lezen van een MSST boek en een normaal boek. Ook worden de effecten bepaald van het herhaaldelijk lezen van een MSST-boek. En wordt gekeken naar de invloed die de voorlezer heeft op de aandacht van de luisteraar.

Naast effectiviteit is de bruikbaarheid van MSST belangrijk. Een bruikbare methode moet zo min mogelijk tijd kosten en niet duur zijn, maar dat mag niet ten koste gaan van de kwaliteit van de ontwikkelde MSST-boeken. Wanneer het maken van een MSST-boek als lastig of tijdrovend wordt

ervaren, zal dit ten koste gaan van de implementatie. Hoewel elk MSST-boek volledig wordt aangepast aan de luisteraar en er dus geen twee gelijke boeken bestaan, is er een aantal algemene richtlijnen waar alle boeken aan moeten voldoen (zie tabel). Wanneer een boek niet – of slechts gedeeltelijk – aan de richtlijnen voldoet, is het moeilijk om te bepalen of deze methode daadwerkelijk effectief is. Deze richtlijnen gelden zowel voor het maken als voor het voorlezen van een boek. De richtlijnen omvatten onder meer de lengte van het verhaal (zes tot zestien zinnen), aangepast aan de leeftijd en de mogelijkheden en beperkingen van de persoon. Ook moet het verhaal elke keer op dezelfde manier worden aangeboden, zodat het verhaal herkenbaar wordt. Elke pagina (maximaal acht) van het verhaal bestaat uit een à twee zinnen en wordt geïllustreerd aan de hand van

een zintuiglijke stimulus. Zo kan de tekst 'We gaan met de auto naar het zwembad' bijvoorbeeld geïllustreerd worden door het geluid van een toeter of door een speelgoedauto. De keuze voor een bepaalde stimulus hangt uiteraard af van de mogelijkheden en voorkeuren van een persoon. De stimuli moeten de aandacht trekken van de persoon en hem of haar uitnodigen tot exploratie. De stimuli zijn bevestigd op grote witte platen om voor een verhoogd contrast te zorgen, hiermee wordt de zichtbaarheid vergroot. De stimulus kan vervolgens van de witte plaat afgehaald worden, zodat de persoon de stimulus actief kan exploreren.

Dit artikel presenteert de eerste resultaten van een onderzoek naar het maken en voorlezen van MSST-boeken. Er worden twee vragen beantwoord: worden de richtlijnen gevolgd bij

Tabel 1 hoe vaak boeken voldoen aan de richtlijnen.

Het maken van een boek	Aantal boeken N=49		Het voorlezen van een boek	Aantal voorleessessies N=157	
- er is een titel	49	100%	het verhaal duurt ongeveer vier tot zes minuten	40	25%
- verhaal heeft duidelijk einde	49	100%			
- de zinnen staan in het script	49	100%	de tekst van het boek is elke keer gelijk	42	27%
- max. twee zinnen per pagina	47	96%			
- direct gerelateerd aan de stimuli	49	100%			
- er zijn witte platen	49	100%	alle witte platen worden gebruikt	31	20%
- maximaal acht pagina's	49	100%			
- maximaal twee zinnen per pagina	47	96%			
- stimuli bevestigd op de witte platen	49	100%	alle stimuli worden actief aangeboden	46	29%
- één stimulus per pagina (die meerdere zintuigen mag aanspreken)	43	88%			
Aantal boeken die aan alle richtlijnen voldeden	41	84%	Aantal sessies die aan alle richtlijnen voldeden	2	1%

het schrijven van MSST-boeken? En: worden MSST-boeken voorgelezen volgens de richtlijnen?

Methode

Naar aanleiding van een workshop hebben 49 begeleiders in Nederland en België elk een MSST-boek gemaakt voor een door hen uitgekozen persoon met een ZEVMB. Vervolgens hebben deze begeleiders het boek voorgelezen. Het voorlezen vond twee keer per week plaats; in Nederland gebeurde dit gedurende tien weken, in België gedurende vijf weken. Van de eerste, vijfde, tiende en twintigste voorleessessie is een video-opname gemaakt. In totaal waren er 157 video-opnames beschikbaar. De video-opnamen zijn gebruikt om te analyseren of de manier van voorlezen voldoet aan de opgestelde richtlijnen.

Resultaten

Het maken van het boek

Tabel 1 geeft weer hoeveel boeken voldoen aan de richtlijnen. De meerderheid (84 procent) van de boeken die gemaakt werden voldeden aan de richtlijnen met betrekking tot het maken van een boek. Acht boeken voldeden niet aan de richtlijnen: er waren zes boeken die per pagina meer dan één stimulus bevatte. Bijvoorbeeld bij de zin 'nu gaan we naar bed', werd er zowel een pop als een deken aan de luisteraar aangeboden. Daarnaast waren er twee boeken met teveel zinnen (zowel per pagina, als in het boek zelf).

Het voorlezen van het boek

Aan de hand van de videosessies is gekeken of begeleiders tijdens het voorlezen van het boek de richtlijnen hanteerden. Als eerste is gekeken naar de tijdsduur van de voorleessessies, en bepaald of deze korter, langer of gelijk was aan de aanbevolen richtlijn. Ongeveer een kwart van de voorleessessies duurde tussen de aanbevolen vier en zes minuten.

Het grootste deel van de sessies was korter (47 procent) en 28 procent was langer. De originele tekst werd in 27 procent van de voorleessessies gebruikt. Tijdens de andere voorleessessies gingen voorlezers vaak in op het gedrag van de luisteraar ('Oei je niest! Gezondheid! Gaat het, joh?'). Ook werden er aanvullingen op het verhaal gedaan (originele tekst 'Het vliegtuig stijgt op, BRRMMM!!', met als aanvulling: 'dat is een hard geluid zeg! BRRRMM! Phoe Dide? Hoor je het vliegtuig opstijgen? Daar gaat ie! Nog een keertje: BRRRRMMMM'). Vervolgens is gekeken naar het gebruik van de witte platen en het actief aanbieden van de stimuli. Witte platen werden slechts in een vijfde van de voorleessessies voor elke stimulus gebruikt. Tijdens de andere voorleessessies werden ze incidenteel gebruikt (47,5 procent), of helemaal weggelaten (32,5 procent). Slechts in één derde van de gevallen werden alle stimuli actief aangeboden. Het gemiddelde percentage stimuli die actief werden aangeboden tijdens alle voorleessessies was 57 procent.

Discussie & aanbevelingen voor de praktijk

Bij het maken van het boek worden de richtlijnen vaak gebruikt. Echter bij het voorlezen van het boek worden deze richtlijnen regelmatig niet gehanteerd. MSST-verhalen zijn vaak te kort en soms te lang. Wanneer de luisteraar niet voldoende tijd krijgt om te reageren kan een boek overrompelen; het is dus belangrijk om de tijd te nemen. Echter, de aandachtspanne van een kind of volwassene met een ZEVMB is beperkt; een boek kan daarom niet te lang worden. Daarnaast wordt de tekst van het boek vaak veranderd. Dit is aantrekkelijk, je wilt immers een interactie aangaan. Toch is dit niet aan te raden. Door het afwijken van de originele tekst, kunnen de luisteraars moeite hebben met het herkennen van hun eigen verhaal. Juist het element van structuur en herkenning is wat MSST typeert. Als alternatief zou een voorlezer non-verbaal kunnen reageren op het gedrag

van een luisteraar, of een zin uit de originele tekst kunnen herhalen. Op deze manier is er sprake van interactie, maar dit gaat niet ten koste van de herkenning. Wat betreft het aanbieden van de stimuli: witte platen zijn belangrijk vanwege het contrast tussen de stimulus en de witte achtergrond. Dit verbetert de zichtbaarheid van een stimulus. Witte platen kunnen ook werken als een aankondiging; de luisteraar kan anticiperen op de stimulus wanneer hij of zij deze eerst ziet. Het actief aanbieden van stimuli is belangrijk om personen met een ZEVMB optimaal te betrekken bij het boek. Tijdens de voorleessessies werden de meeste stimuli actief aangeboden. Toch is hier nog ruimte voor verbetering. Door tijdens het voorlezen je bewust te blijven van de voorleesinstructies en de achterliggende gedachte hiervan wordt het voorlezen van een MSST-boek nóg leuker dan het al is.

Literatuur

Ten Brug, A., van der Putten, A., Penne, A., Maes, B., & Vlaskamp, C. (in press). *Tell me a story: Multi-sensory storytelling for persons with profound intellectual and multiple disabilities: An analysis of the development, content and application in practice.*

Ten Brug, A., van der Putten, A. & Vlaskamp, C. (2010). *Handleiding en instrument voor het maken en voorlezen van een multi-sensory storytelling boek.* www.opvoedingsprogramma.nl/msst.

Vlaskamp, C., Hiemstra, S. J., & Wiersma, L. A. (2007). Becoming aware of what you know or need to know: Gathering client and context characteristics in day services for persons with profound intellectual and multiple disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 4(2), 97-103.

REACTIE CARLA WIKKERMAN EN NELLEKE BOER

Een goed verhaal goed voorlezen is helemaal niet zo eenvoudig, blijkt uit de eerste resultaten van het onderzoek van Annet ten Brug c.s. naar multi-sensory storytelling (MSST). Vanaf 2008 werken wij in de praktijk aan het maken van MSST-boeken (waarbij wij de Nederlandse term Voorlezen-plus hanteren).

Onze eerste ervaringen hebben we beschreven in een artikel in *Katern 5/2008*. Wij konden toen nog niet terugvallen op wetenschappelijk onderzoek. Zeer tot ons genoegen komen nu de eerste resultaten op tafel. Op het IASSID-congres in Rome werd een aantal symposia en posterpresentaties aan MSST gewijd.

De onderzoekers stellen dat voorlezen, naast een educatieve functie, ook een sociale functie kan hebben. Met name dit tweede aspect is in onze ogen een belangrijke meerwaarde. Als de verhalen eenmaal klaar zijn, heb je een mooi kader voor contact en plezier.

Als eerste deelonderzoek wordt nagegaan of men de methode gebruikt zoals is voorgeschreven. Het onderzoek biedt vooral kwantitatieve gegevens met betrekking tot de ontwikkelde en voorgelezen MSST-boeken. Over de kwaliteit van de verhalen komen we nog weinig te weten. De onderzoekers leggen de nadruk op uiterlijke kenmerken van het boek. Wij zouden ook graag willen weten of de boeken inhoudelijk goed zijn. Sluiten ze qua onderwerp, doelstelling, opbouw van het verhaal en keuze van de stimuli aan bij de luisteraar? Dit is relevante informatie aangezien een van de beschreven uitgangspunten van MSST is dat het een persoonlijk verhaal is.

Het artikel geeft helaas geen antwoord op de vraag wat de werkwijze om de boeken te maken inhoudt. Het is niet duidelijk waar de genoemde richtlijnen op gebaseerd zijn. Alvorens effecten van MSST te kunnen meten is het van belang te beschrijven hoe een verhaal tot stand komt.

Teleurstellend zijn de resultaten met betrekking tot het voorlezen van het verhaal. Op alle aspecten zijn de scores laag. Wat in het bijzonder opvalt, is dat in slechts een derde van de gevallen alle zintuiglijke stimuli actief worden aangeboden. Terwijl dit toch de essentie van MSST is. Hier valt nog veel winst te behalen.

De vraag die opkomt is of de voorlezers wel getraind zijn om voor te lezen. Door middel van coaching kun je mensen leren dat ze de tekst gelijk houden, dat ze bijvoorbeeld de witte platen consequent gebruiken.

Naast algemene aspecten zijn er ook individuele aspecten ten aanzien van de luisteraar die je kunt trainen. Weet de voorlezer bijvoorbeeld wat de juiste zithouding is ten opzichte van deze persoon, wat een goed tempo van voorlezen is en hoe je aan de luisteraar kunt zien of hij toe is aan de volgende pagina? Het analyseren van videobeelden is bij deze instructie behulpzaam. Het lijkt ons van belang om bij verder onderzoek aandacht te besteden aan dit aspect. Wat meet je als er niet passend wordt voorgelezen?

We hebben inmiddels meerdere verhalen ontwikkeld. De (volgens onze klinische blik) beste resultaten zagen we wanneer we de boeken maakten in drie workshops en wanneer de boeken gemaakt werden door familie van de luisteraar en door professionals tezamen. Het maken van een verhaal volgens vaste stappen blijkt een proces te zijn dat positief gewaardeerd wordt door alle deelnemers. Een verhaal moet rijpen. Of om het met de woorden van Dick Bruna te zeggen: 'De moeilijkheid zit in de eenvoud.'

Carla Wikkerman en Nelleke Boer werken als gedragskundigen bij Het Raamwerk in Noordwijkerhout. Daarnaast werken zij samen aan Voorlezen-plus. www.voorlezen-plus.nl.